

**Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Кафедра початкової освіти та культури фахової мови**

Укладачі:
**ТЕТЯНА ШАНСКОВА,
ІННА КОНОВАЛЬЧУК,
НЕЛЯ РУДНИЦЬКА**

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ З ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО
НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ
для здобувачів вищої освіти
Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка
Спеціальність 013 Початкова освіта**

Житомир - 2023

УДК 373.3:376-056.36(072)

М 54

Рекомендується до друку вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка

(протокол № 10 від 26.05.2023).

Рецензенти:

Федорець Василь Миколайович – кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри психолого-педагогічної освіти та соціальних наук Комунального закладу вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти»;

Бойко Ірина Іванівна – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри психології КЗ «Житомирський обласний ІППО» Житомирської обласної ради;

Коновальчук Іван Іванович – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної освіти та педагогічних інновацій Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Методичні матеріали до навчальної практики з організації інклюзивного навчання у початкових класах (рівень вищої освіти перший (бакалаврський). Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальність 013 Початкова освіта) / укладачі: Шанскова Т. І., Коновальчук І. М., Рудницька Н. Ю. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2023. – 62 с.

У методичних матеріалах подано програму навчальної практики з організації інклюзивного навчання у початкових класах та методичні вказівки, які сприятимуть ефективній організації та проведенню цієї навчальної практики у студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта.

Методичні рекомендації адресовані здобувачам вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта, а також керівникам навчальної практика з організації інклюзивного навчання у початкових класах.

© Шанскова Т. І., Коновальчук І. М., Рудницька Н. Ю., 2023

© Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Опис практики.....	7
Мета та завдання навчальної практики з організації інклюзивного навчання у початкових класах.....	7
Програма навчальної практики з організації інклюзивного навчання у початкових класах.....	8
Методичні рекомендації щодо навчальної практики з організації інклюзивного навчання у початкових класах.....	13
Рекомендована література.....	24
Додатки.....	27

ВСТУП

Діти з особливими освітніми потребами є найбільш вразливою категорією серед здобувачів освіти, які в умовах воєнного стану потребують особливої підтримки та уваги. Важливо забезпечити продовження здобуття освіти такими дітьми із створенням всіх необхідних умов з наданням психолого-педагогічного супроводу та корекційно-розвивальних послуг незалежно від місця перебування таких учнів.

Відповідно до Закону України «Про освіту» інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

Важливим обов'язком держави для реалізації якісної інклюзивної моделі освіти є створення спеціального освітнього середовища, що дає змогу всім дітям бути однаково рівними учасниками освітнього процесу відповідно їх особливостям, потребам та можливостям. Кожна дитина з ООП унікальна та заслуговує на рівні права та можливості. Такі діти мають право на якісну освіту, повноцінну участь в житті суспільства та успішну самореалізацію.

Інклюзивна освіта (інклюзія – inclusion (англ.) – залучення), передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Інклюзивне навчання – гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання. Навчання (у разі потреби) відбувається за індивідуальним навчальним планом, забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом.

Інклюзивна освіта базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання. Інклюзивну освіту, як систему освітніх послуг, має забезпечувати інклюзивна школа – заклад освіти, що адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує наявні в громаді ресурси, залучає батьків, фахівців для надання спеціальних послуг відповідно до потреб кожної дитини, забезпечує сприятливий клімат в освітньому середовищі.

Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – всі діти – цінні й активні члени суспільства. Навчання в інклюзивних освітніх закладах корисне як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для інших дітей, членів родин та суспільства в цілому. Взаємодія зі здоровими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами. При цьому діти з типовим

рівнем розвитку демонструють відповідні моделі поведінки дітям з особливими освітніми потребами і мотивують їх до розвитку та цілеспрямованого використання нових знань і вмінь. Взаємодія між учнями з особливими освітніми потребами та іншими дітьми в інклюзивних класах сприяє налагодженню між ними дружніх стосунків. Завдяки такій взаємодії діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, вони стають більш чуйними, готовими до взаємодопомоги

Метою навчання дітей з особливими освітніми потребами є максимально можливий інтелектуальний, духовний, фізичний, соціальний та патріотичний розвиток кожної дитини з урахуванням її особистих потреб та можливостей. Провідна роль у створенні сприятливого освітнього середовища означеної категорії належить якісному навчально-методичному забезпеченню. В єдності його цілей, змісту, дидактичного процесу й організаційних форм являє собою сукупність інформаційних і навчально-методичних матеріалів, що призначені забезпечити всі основні його етапи – від надання навчальної інформації, її сприйняття, усвідомлення й застосування з метою оволодіння визначеним обсягом знань та переліком визначених компетентностей, контролю результатів вивчення навчальної дисципліни.

В умовах воєнного стану з метою надання дітям, переміщеним з небезпечних регіонів, якісної інклюзивної освіти уряд України унормував діяльність спеціальних закладів освіти шляхом відкриття змішаних класів для надання відповідних психолого-педагогічних послуг у спеціальних школах та навчально-реабілітаційних центрах.

В основу проведення навчальної практики з організації інклюзивного навчання у початкових класах здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти II курсу покладено:

- гуманістичну спрямованість, зв'язок із життям, її відповідність змісту й організаційним педагогічним вимогам, що ставляться сьогодні до освітнього процесу;
- діяльнісний підхід, що орієнтує не лише на засвоєння досвіду (прикладів і способів, методів і засобів), але й самовираження студентів у активному творчому педагогічному процесі. Майстерність у будь-якій професії починається з розуміння своїх професійних особливостей і можливостей та пошуку шляхів досягнення цієї майстерності;
- особистісно орієнтований характер діяльності, що дає можливість студенту осмислити роль своєї індивідуальної неповторності, ступінь її впливу на дитину. Усвідомлення високої професійної самостійності незмінно призводить до виникнення почуття відповідальності не лише за знання учнів, але й за їхній індивідуальний розвиток. У цьому найвищий зміст продуктивності його праці;

– інтеграцію змісту й організації практики, що передбачає здійснення міжпредметних зв'язків у проведенні освітньої роботи в закладі загальної середньої освіти;

– диференціацію та індивідуалізацію змісту, організацію практики з урахуванням специфіки воєнного стану, особливостей студентів, умов праці ЗЗСО та університету;

– антропологічний підхід вимагає ознайомлення студентів зі специфікою роботи з дітьми різного віку, що дозволяє цілеспрямовано впливати на становлення особистості, проектувати гармонійний духовний розвиток цієї особистості, а це є необхідною умовою реалізації індивідуального підходу до навчання і виховання учнів;

– рефлексивний характер діяльності студента, що дає можливість йому адекватно оцінювати результати власної діяльності та діяльності учнів і коригувати їх.

Практика проводиться в різних типах закладів ЗСО, які відповідають вимогам програми практики, мають необхідну навчально-матеріальну та методичну базу і кваліфіковані педагогічні кадри.

МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ З ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Рік підготовки	2
Семестр	4
Кількість тижнів	2
Кількість кредитів	3
Загальна кількість годин	90
Вид контролю	Залік

Мета навчальної практика з організації інклюзивного навчання у початкових класах: закріплення та поглиблення теоретичних знань, отриманих студентами у процесі вивчення освітніх компонент, а також дисципліни «Інклюзивна педагогіка», формування професійних компетентностей майбутніх учителів початкової школи у сфері організації та впровадження інклюзивного навчання за Концепцією НУШ, розвитку внутрішньої установки на педагогічну професію, бажання працювати в інклюзивному освітньому середовищі, налагоджувати співпрацю з колегами, батьками дітей з ООП.

Завдання навчальної практика з організації інклюзивного навчання у початкових класах:

- вивчити стратегії створення інклюзивного освітнього простору в початковій школі, впровадження системи комплексного супроводу суб'єктів інклюзивного навчання;
- ознайомитися з методичними особливостями організації освітнього процесу в початкових класах з інклюзивним навчанням;
- з'ясувати специфіку диференціації та індивідуалізації навчання на уроках в початковій школі й роль асистента вчителя в їх забезпеченні в роботі з дітьми з ООП;
- навчитися моделювати уроки в класах з інклюзивним навчання, добирати корекційно-розвивальні вправи для соціалізації учнів з ООП;
- проаналізувати інноваційні технології, методи й прийоми, засоби навчання дітей з особливими освітніми потребами за Концепцією НУШ;
- виробити усвідомлення необхідності зростання педагогічної майстерності, розвинути навички здійснення індивідуального підходу в навчанні й вихованні дітей з ООП;
- опанувати методи міжособистісної взаємодії з батьками дітей з функціональними обмеженнями;
- ознайомлення з архітектурою школи: перебудовою входу, гардеробу, шкільних коридорів, бібліотеки, їдальні, кабінетів тощо;

– ознайомлення зі спеціальною навчальною та матеріальною базою класу: з особливостями столів і парт, із комп'ютерною технікою, дидактичним роздавальним матеріалом тощо;

– вивчення системи роботи вчителя з учнями з особливими освітніми потребами, інклюзивного навчання: тематичного, поурочного планування, розроблення програми розвитку та індивідуальної навчальної програми для учня з особливими освітніми потребами;

– ознайомлення з системою роботи команди фахівців: психолога, соціального педагога/працівника та інших;

– спостереження за роботою вчителів початкових класів інклюзивного навчання: проведенням уроків, координацією з асистентом учителя, батьками та іншими членами команди;

– спостереження за діяльністю на уроках асистента вчителя (за наявності), вчителя в інклюзивному класі;

– допомога вчителю у підготовці та проведенні уроків, індивідуальних програм розвитку та індивідуальних навчальних програм учнів з особливими освітніми потребами (за домовленістю з учителем) тощо.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКА З ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

№	Тема (завдання)	К-ть год.
1.	Ознайомлення з освітнім середовищем закладу ЗСО, де проходить практика, знайомство з вчителем початкових класів, асистентом вчителя, колективом класу. Аналіз нормативно-правової бази розвитку інклюзивної освіти в Україні, ознайомлення з переліком педагогічних видань щодо роботи з учнями початкової школи з ООП у ЗСО.	8
2.	Ознайомлення з посадовою інструкцією та документацією асистента вчителя (індивідуальна програма розвитку дитини, портфоліо учня, протоколи про початок навчального року, про підсумки навчального року, річний план роботи асистента вчителя, графік роботи асистента вчителя, журнал консультацій та просвітницьких заходів, журнал методичної роботи, паспорт обладнання ресурсної кімнати, адаптаційна карта, таблиця визначення рівнів підтримки, план роботи команди супроводу), специфікою його діяльності у класі з інклюзивним навчанням.	8

3.	<p>Моделювання фрагменту уроку – актуалізації опорних знань – із застосуванням інноваційних методів навчання для дитини з ОПП. Опис виховних можливостей уроку в класі з інклюзивним навчанням. Принципи інклюзивного навчання, реалізація їх на уроці у ЗЗСО (на основі фрагменту уроку). Особливості адаптованих та модифікованих програм, алгоритм їх складання.</p> <p>Співпраця вчителя та асистента вчителя на уроці на основі досліджень дидактів, фахівців спеціальної освіти.</p>	8
4.	<p>Методичні прийоми корекції когнітивної сфери молодших школярів. Роль мультидисциплінарної команди у навчанні, вихованні й розвитку дітей з ООП. Форми роботи із батьками</p>	8
5	<p>Ментальні карти, схеми, теки індивідуальних та диференційованих завдань у роботі асистента вчителя. Співпраця асистента учителя з фахівцями ІРЦ.</p>	8
6.	<p>Диференційоване викладання в інклюзивному класі. Взаємозв'язок диференційованого викладання та оцінювання. Планування процесу оцінювання для подальшого диференційованого викладання. Приклади успішної практики залучення дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивних шкіл («Case study»).</p>	8
7.	<p>Портфоліо як технологія якісного оцінювання навчальних досягнень. Облікове портфоліо вчителя інклюзивного класу початкової школи. Портфоліо учня інклюзивного класу</p>	8
8.	<p>Розроблення індивідуального навчального плану. Підготовка та вимоги до підписання ІНП. Співпраця з батьками при розробленні та виконанні індивідуального навчального плану. Аналіз основних компонентів індивідуального навчального плану</p>	8
9.	<p>Корекційно-розвивальна робота та її значення в навчанні дітей з особливими освітніми потребами.</p>	8
10	<p>Сутність педагогічного співробітництва вчителів, вихователів та батьків учнів. Командний підхід у навчально-виховному процесі.</p>	8
11.	<p>Оформлення звітної документації про виконання завдань навчальної практики з організації інклюзивного навчання у початкових класах.</p>	8
12.	<p>Участь у звітній конференції та захист практики</p>	2
	<p>Всього:</p>	90

Організація роботи студентів

Перед початком практики проводиться настановча конференція, на якій студентів ознайомлюють з метою, завданнями та програмою практики.

Після закінчення навчальної практики з організації інклюзивного

навчання у початкових класах проводиться підсумкова конференція, на якій студенти презентують результати практики у вигляді фото та відео звітів, підводяться підсумки, аналізуються результати, обговорюються проблеми практики.

Індивідуальні завдання студентів під час практики:

1. Ознайомитися з порядком оформлення дитини з особливими освітніми потребами до інклюзивного закладу освіти. Проаналізувати роль психолого-педагогічного супроводу для забезпечення індивідуальної освітньої траєкторії дитини з особливими освітніми потребами інклюзивному закладі освіти.

2. Розробити моделі документації супроводу дитини з ООП: індивідуальний навчальний план (ІНП); індивідуальну програму розвитку (ІПР); щоденник спостережень.

3. Представити приклади адаптації та модифікації завдань основних методик початкової освіти (за певними нозологіями) у вигляді таблиць.

4. Ознайомитися із щоденним планом роботи асистента вчителя, портфоліо учня з ООП.

5. Облаштування просторово-фізичного інклюзивного освітнього середовища для дітей з ООП. Медіатека та ресурсна кімната (представити у вигляді презентацій, рефератів, схем, моделей).

6. Підготувати онлайн-презентації на тему: «Формування життєво-важливого досвіду і розвитку когнітивних, мовленнєвих, моторних, соціальних функцій дітей з ООП у різних видах діяльності в кооперації з нормотиповими однолітками»; «Покращення соціальної адаптації та автономії дітей з ООП в умовах кооперативного навчання»; «Взаємодія вчителя початкових класів та асистента вчителя в організації різних форм роботи з дітьми»; «Технології навчання в інклюзивному освітньому середовищі»; «Диференційований та індивідуальний підходи у навчанні дітей з ООП»; «Технологія оцінювання результатів інклюзивного навчання»; «Основні завдання та функції оцінювання навчання дітей з особливими освітніми потребами»; «Методи реалізації формуального оцінювання. Підсумкове оцінювання результатів навчання дітей з особливими освітніми потребами»; «Важливість спостережень в інклюзивній практиці педагога»; «Портфоліо дитини з ООП як інструмент оцінювання».

7. Вивчити соціальне середовища: особливостей взаємодії вчителя з учнями, учнів між собою в умовах інклюзії. Ознайомитись із використанням методичних прийомів здоров'язбережувальних технологій: фізкультхвилинки з оздоровчими вправами тощо. Обов'язкова фіксація результатів роботи у робочому щоденнику. Написати есе «Навчальна практика з організації інклюзивного навчання у початкових класах».

8. Оформлення звітної документації з навчальної практики, звіту, робочих записів, завдань, презентацій тощо.

Загальні вимоги до студентів під час проходження пропедевтичної практики:

- виконувати передбачені програмою практики завдання;
- вести облік виконаної роботи у щоденнику практики;
- спостерігати за освітнім процесом початкової школи;
- підготувати звіт про виконану роботу та звітну документацію з практики.

ФОРМИ ТА МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Поточний контроль здійснюється керівниками практики протягом проходження студентами навчальної практики шляхом аналізу та оцінки їх систематичної роботи, проведення поточних консультацій.

Підсумковий контроль здійснюється наприкінці проходження практики шляхом оцінювання цілісної систематичної педагогічної діяльності студентів протягом конкретного періоду на основі змісту та захисту звіту практики.

Перевірка та оцінювання знань, умінь і практичних навичок студентів здійснюються за 100-бальною шкалою у процесі залікового контролю.

ЗВІТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ З НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ З ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

- педагогічний щоденник студента-практиканта з виконаними практичними завданнями: індивідуальна програма розвитку дитини з особливими освітніми потребами; моделі документації супроводу дитини з ООП (Індивідуальний навчальний план (ІНП); Індивідуальну програму розвитку (ІПР); Щоденник спостережень); приклади адаптації та модифікації завдань основних методик початкової освіти (за певними нозологіями) у вигляді таблиці; облаштування інклюзивного освітнього середовища для дітей з ООП (презентації, схеми, моделі).

- зведена таблиця (розклад уроків/вид діяльності);
- журнал спостережень за навчальною діяльністю та психофізичним розвитком дитини з особливими освітніми потребами; щоденний план роботи асистента вчителя; схема портфоліо учня з ООП;
- звіт про навчально-виховну роботу, здійснену в класі за час проходження практики (у довільній формі).

Студент має надати керівнику для перевірки звітну документацію з навчальної практики з організації інклюзивного навчання у початкових класах для перевірки не пізніше як за 3 дні до заліку.

НОРМИ ОЦІНЮВАННЯ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

№	Вид діяльності здобувача вищої освіти	Термін виконання	Кількість балів
1.	Виконання завдань практики	впродовж практики	30
2.	Виконання індивідуальних завдань	впродовж практики	20
3.	Оформлення звітної документації	впродовж практики	20
4.	Своєчасність подачі звітної документації	не пізніше ніж за два дні до захисту практики	5
5.	Захист практики	у день заліку	25
	Всього:		100

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Оцінка за національною шкалою	100-бальна шкала оцінювання	Оцінка ECTS
<i>Зараховано</i>	90 – 100	A
	82 – 89	B
	74 – 81	C
	64 – 73	D
	60 – 63	E
<i>Незараховано</i>	35 – 59	FX
	0 – 34	F

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

БАЗОВІ ЦІННОСТІ, НА ЯКИХ ҐРУНТУЄТЬСЯ ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА

- Кожна дитина – особистість.
- Навчатися можуть усі – нездібних дітей немає.
- Кожна дитина має унікальні здібності, особливості та інтереси.
- Заборона на дискримінацію в будь-якій формі.
- Право кожної людини на участь у житті суспільства, у тому числі людей з особливими потребами.
- Терпимість один до одного: готовність жити разом у світі один з одним; прийняття людей з їхніми індивідуальними відмінностями.
- Виховання в душі толерантності як «гармонія в розмаїтті».

ПРИНЦИПИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

- Цінність людини не залежить від її здібностей і досягнень.
- Кожна людина здатна відчувати і думати.
- Кожна людина має право на спілкування і на те, щоб бути почутою.
- Адаптація системи до потреб дитини, а не навпаки.
- Справжня освіта може здійснюватися тільки в контексті реальних взаємостосунків.
- Всі люди потребують підтримки і дружби ровесників.
- Задоволення індивідуальних освітніх потреб кожної дитини.
- Визнання спроможності до навчання кожної дитини та, відповідно, необхідність створення суспільством відповідних для цього умов.
- Залучення батьків до навчального процесу дітей як рівноправних партнерів та перших вчителів своїх дітей.
- Командний підхід у навчанні та вихованні дітей, що передбачає залучення педагогів, батьків та спеціалістів.
- Складність завдань повинна відповідати здібностям дитини.
- Рівний доступ до навчання у загальноосвітніх закладах та отримання якісної освіти кожною дитиною.
- Подолання потенційних бар'єрів в навчанні.

КАТЕГОРІЇ ДІТЕЙ З ООП¹

КЛАСИФІКАЦІЙНІ ОЗНАКИ	КАТЕГОРІЇ ДІТЕЙ З ООП
Порушення психофізичного розвитку	<p>Діти, які мають порушення розвитку:</p> <ul style="list-style-type: none"> • інтелектуальні порушення; • порушення зору; • порушення слуху; • порушення опорно-рухового апарату; • порушення мовлення; • складні порушення психофізичного розвитку. <p>Діти, які мають захворювання:</p> <ul style="list-style-type: none"> • такі, які потребують постійного медичного нагляду, або періодичного здійснення індивідуальних медичних процедур із забезпечення життєдіяльності людини та/або контролю за її станом, в тому числі із встановленим електрокардіо стимулятором або іншим електронним імплантатом чи пристроями; • такі, що можуть бути перешкодою для проходження
Особливості навчальної діяльності	<p>Діти, які можуть зіштовхуватися з труднощами у навчальній діяльності:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дислексія, дискалькулія. <p>Обдаровані діти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • здобувають спеціалізовану освіту та/або можуть прискорено опанувати зміст навчальних предметів одного чи декількох класів, освітніх рівнів.
Особливості встановлення контактів із соціальним середовищем	<p>Діти, які мають первазивне (наскрізне) порушення розвитку:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розлади аутистичного спектру
Особливості, зумовлені впливом соціального середовища	<p>Діти, які:</p> <ul style="list-style-type: none"> • потребують підтримки у навчанні, що пов'язана з проживанням на тимчасово окупованій території або у населених пунктах, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, або у населених пунктах, що розташовані на лінії зіткнення; • мають статус внутрішньо переміщених, діти-біженці та діти, які потребують додаткового та тимчасового захисту; • здобувають (ли) освіту в закладах загальної середньої освіти з навчанням мовами корінних народів і національних меншин.

¹Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / За заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ : 2018. С. 23-24.

КОМАНДА СУПРОВОДУ ДИТИНИ З ООП

Команда супроводу дитини з ООП включає:

Постійних учасників :

- Директора або заступника з навчально-виховної роботи,
- вчителя початкових класів,
- асистент вчителя,
- вчителі,
- практичний психолог,
- учитель-дефектолог (з урахуванням освітніх потреб дитини з ООП),
- учитель-реабілітолог,
- батьки або законні представники дитини з ООП тощо.

Залучені фахівці:

- медичний працівник закладу,
- лікар,
- асистент дитини,
- фахівець системи соціального захисту населення,
- служба у справах дітей тощо.

ПРИНЦИПИ ТА ЗАВДАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМАНДИ СУПРОВОДУ

Основні принципи діяльності команди супроводу:

- повага до індивідуальних особливостей дитини з ООП;
- дотримання інтересів та недопущення дискримінації, порушення прав дитини з ООП;
- командний підхід;
- активне співробітництво з батьками дитини з ООП, залучення їх до освітнього процесу, розробки ІПР;
- конфіденційність та дотримання етичних принципів;
- міжвідомча співпраці.

Команда супроводу виконує такі завдання:

- збирати інформацію про особливості розвитку дитини, її інтереси, труднощі, освітні потреби;
- визначати напрями психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг на підставі висновків ІРЦ та надавати їх;
- розробляти ІПР та моніторити її виконання, коригувати її та визначати динаміку розвитку дитини;
- методично підтримувати педагогів закладу освіти щодо інклюзивного навчання, створювати умови для інтеграції дітей з ООП в освітнє середовище;

- консультиувати батьків дітей з ООП щодо особливостей їхнього розвитку, навчання та виховання;
- робота з педагогами, батьками і дітьми, щоб не допустити дискримінацію та порушення прав дитини, сформувати дружнє та неупереджене ставлення до дітей з ООП.

ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ РОБОТИ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ

1. Річний план роботи асистента вчителя

У річному плані фіксуються всі види робіт, визначені посадовою інструкцією, а також зміст діяльності, терміни виконання, особливості взаємодії з учителями інклюзивного класу та розподіл функцій між педагогами.

Річний план має наступні розділи: організаційна та навчально-корекційна робота, співпраця з учителями-предметниками, вчителями-дефектологами, медичними працівниками, практичним психологом, соціальним педагогом (командою супроводу), робота з батьками та громадськістю, методична та самоосвітня робота, інформаційно-консультаційний напрям роботи, робота з документацією.

2. Список учнів з особливими освітніми потребами

До списку вносять імена дітей, соціально-педагогічний супровід яких здійснює асистент учителя, а також висновки фахівців ІРЦ про стан дитини з ООП, психолого-педагогічний висновок, освітня програма, вид корекційних занять, з кількістю годин та особа яка їх здійснює.

3. Журнал обліку консультацій та просвітницьких заходів

Журнал обліку представляють у вигляді таблиці

Дата	ПІБ особи, якій надано консультацію	Тема консультації	Підпис особи, якій надано консультацію	Підпис особи, яка надає консультацію

4. Індивідуальна програма розвитку (може входити до річного плану)

Розробляється для дитини з ООП на основі висновку ІРЦ та закріплює перелік психолого-педагогічних і корекційно-розвивальних занять. ІРП розробляє команда супроводу дитини з ООП на 1 рік. Внести зміни можна через збори команди психолого-педагогічного супроводу (за присутності батьків або асистента учня).

5.Щоденник спостережень за дитиною з ООП (може входити до ІПР)

До основних функцій асистента вчителя входить ведення щоденника спостережень за дитиною з ООП. Форма ведення щоденника не стандартизована, але може включати такі пункти:

- ПІБ учня з ООП
- Дата
- Тема уроку
- Академічні навички
- Поведінка на уроці
- Активність в навчальному процесі
- Поведінка в позанавчальний час
- Спілкування з однолітками
- Взаємодія з дорослими
- Навички самообслуговування

6. Зведена таблиця (розклад уроків / вид діяльності)

У таблиці зазначається, на яких заняттях асистент учителя має активно працювати з дитиною з ООП, а на яких може заповнювати необхідну документацію.

7. Графік роботи асистента вчителя (залежно від робочого навантаження)

У графіку відображають такі види діяльності асистента вчителя: навчальна робота, індивідуальний супровід, виховна робота, співпраця з педагогами, співпраця з батьками .

8. Портфоліо дитини

Портфоліо – інструмент, який демонструє досягнення учня. Інформація з портфоліо допомагає у розробці ІПР. Портфоліо має вигляд папки з роботами дитини (малюнки, робочі зошити, роботи на роздруківках, список прочитаних книг, коментарі батьків тощо).

КАТЕГОРІЇ ОСВІТНІХ ТРУДНОЩІВ

Освітні труднощі – це труднощі у навчанні, які впливають на процес здобуття освіти та результати навчання здобувачів освіти відповідного року навчання.

Виділяють п'ять категорій освітніх труднощів: інтелектуальні; функціональні (сенсорні, моторні, мовленнєві); фізичні; навчальні; соціоадаптаційні (особистісні, середовищні), соціокультурні (окремі культури, використання жестової мови) труднощі.

Ознаки освітніх труднощів:

- труднощі у навчанні,
- впливають на процес освіти,
- впливають на результат навчання,
- виникають у дітей чи осіб у відповідному році навчання,
- виникають під час навчання в класі/групі.

У законодавстві України (інклюзивна освіта) для осіб з освітніми труднощами передбачено п'ять рівнів підтримки:

- 1 рівень – поодинокі, незначні труднощі;
- 2 рівень – труднощі легкого ступеня прояву;
- 3 рівень – труднощі помірного ступеня прояву;
- 4 рівень – труднощі важкого ступеня прояву;
- 5 рівень – труднощі найтяжчого ступеня прояву.

ПІДТРИМКА ДИТИНИ З ООП

- Фізична підтримка – повна чи часткова. Часткова, коли ви підштовхуєте, підтримуєте дитину й допомагаєте виконати вправи, завдання, наприклад, дитина з порушенням опорно-рухового апарату не може самостійно взяти в руку ручку чи олівець, то їй потрібна допомога, бо малювати вона може. Повна підтримка – коли дитина взагалі не може щось виконати й ви допомагаєте, наприклад, якщо дитина з порушенням опорно-рухового апарату не рухає руками, то необхідно сідати поруч, брати фломастер у її руку й починати малювати разом із нею.
- Вербальна підтримка – повна чи часткова. Схвалення батьків, інших дорослих. Дублювання асистентом дитини на уроці питання вчителя або постановка додаткових питань, щоб дитина зрозуміла тощо.
- Підказки – жести, рухи тіла, вказівки, використання міміки, мовні підказки тощо
- Візуальні стимули – картинки, фотографії, піктограми, символи, письмові слова.
- Моделювання – демонстрація виконання завдання. Дорослий озвучує вербально, моделюємо візуально (намалювати, представити у вигляді схеми тощо).
- Маніпуляція символами – розташування об'єктів у визначеному порядку.

РЕСУРСНА КІМНАТА

Ресурсна кімната (РК) в закладі освіти – це спеціально організований простір для розвитку дитини та гармонізації її психоемоційного стану. У ресурсній кімнаті відбувається: емоційне розвантаження дитини з ООП, зняття нервового збудження, зниження рівня тривожності, агресії, активізація мозкової діяльності тощо.

Мета ресурсної кімнати в закладах освіти: ефективне навчання дітей з ООП та усуненні труднощів у навчанні та соціалізації дитини.

Завдання ресурсної кімнати: розумне використання робочого простору для корекційно-розвиткових занять та психоемоційного розвантаження.

Зони ресурсної кімнати:

- ❖ навчальна зона;
- ❖ ігрова зона;

❖ зона відпочинку.

Приміщення ресурсної кімнати має бути розташовано в будівлі закладу освіти, розмір приміщення має бути не менше 36 кв. м і достатнім для організації в рамках 2-х базових зон (навчальної та побутово-практичної) таких осередків:

- для індивідуальних занять,
- для групових занять,
- робочої зони вчителя,
- зони відпочинку.

При організації ресурсної кімнати треба звернути увагу на:

1) предметно-просторове планування – кімната має бути достатньо просторою та незахарашеною зайвими предметами; слід уникати предметів, які можуть спричинити травмування.

2) освітлення та вентиляцію – приміщення має бути добре освітленим, але мати можливість зміни освітленості кімнати за допомогою сонцезахисних систем (рулонних штор, тощо), розрахункова температура повітря має бути 20 °С в приміщеннях початкової школи. Важливо передбачити неможливість самостійного відкривання вікон учнями.

3) санітарно-гігієнічні умови: в ресурсній кімнаті, або поруч з нею, має бути розташований умивальник; з ресурсної кімнати має бути швидкий доступ до туалетної кімнати.

4) зовнішній шумовий фон – не бажано, щоб поруч з ресурсною кімнатою знаходилися спортивний зал, кабінет музики або рекреація для початкових класів, це може перешкодити заняттям ресурсного класу, розклад якого періодично може не відповідати розкладу дзвінків всієї школи.

РІВНІ ПІДТРИМКИ

Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 року № 765

«Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами».

1 рівень: надається учням, які мають незначні, поодинокі труднощі, які можна подолати зусиллями закладу освіти:

- оцінку потреб дитини проводить команда психолого-педагогічного супроводу (КППС), що створюється в закладі освіти;
- до КППС можуть входити: вчителі, психолог, логопед, соціальний педагог та ін.;
- створюється індивідуальна програма розвитку (ІПР);
- підбір матеріалів та форм роботи;
- НЕ потребує надання асистента вчителя та дитини;

- НЕ потребує адаптації/модифікації змісту навчання;
- надається консультативна допомога в освітньому процесі;
- вчителем, практичним психологом, логопедом, дефектологом та ін.

2 рівень: надається учням, які мають труднощі II ступеня прояву (труднощі легкого ступеня прояву):

- комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини проводять фахівці ІРЦ;
- психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття (до 2 разів на тиждень);
- створюється індивідуальна програма розвитку (ІПР) та індивідуальний навчальний план (ІНП);
- надається асистент учителя, враховуючи потреби дитини;
- адаптація змісту навчання, навчання за адаптованим розкладом: відвідування занять за розкладом класу, відвідування КРЗ за окремим розкладом;

3 рівень: надається учням, які мають труднощі III ступеня прояву (труднощі помірною ступеня прояву):

- комплексну психолого-педагогічної оцінку розвитку дитини проводять фахівці ІРЦ;
- психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття (до 4 разів на тиждень);
- створюється індивідуальна програма розвитку (ІПР) та індивідуальний навчальний план (ІНП);
- надається асистент учителя та асистент дитини, враховуючи потреби дитини;
- адаптація змісту навчання, навчання за адаптованим розкладом: відвідування занять за розкладом класу, відвідування КРЗ за окремим розкладом;

4 рівень: надається учням, які мають труднощі IV ступеня прояву (труднощі важкого ступеня прояву):

- комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини проводять фахівці ІРЦ;
- психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття (до 6 разів на тиждень);
- створюється індивідуальна програма розвитку (ІПР) та індивідуальний навчальний план (ІНП);
- надається асистент учителя та асистент дитини;
- адаптація або модифікація змісту навчання, використання спеціальних методів, технологій та прийомів, навчання за адаптованим/модифікованим розкладом: відвідування основних занять за розкладом класу, відвідування деяких предметів за індивідуальним розкладом, відвідування КРЗ за окремим розкладом;

5 рівень: надається учням, які мають труднощі V ступеня прояву (труднощі найтяжчого ступеня прояву):

- комплексну психолого-педагогічної оцінку розвитку дитини проводять фахівці ІРЦ;
- психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття (до 8 разів на тиждень);
- створюється індивідуальна програма розвитку (ІПР) та індивідуальний навчальний план (ІНП);
- надається асистент учителя та асистент дитини;
- модифікація змісту навчання, навчання за модифікованим розкладом: відвідування закладу освіти з періодичним включенням учня в освітній процес, відвідування позашкільних заходів, відвідування КРЗ за окремим розкладом;

ПРИНЦИПИ І ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ З ООП

Чотири принципи дистанційного навчання для дітей з ООП:

- Принцип інтерактивності. Усі діти навчаються разом, але за допомогою комп'ютерно-інформаційного середовища.
- Принцип диференціації. Дистанційне навчання передбачає навчання за можливостями кожного з учасників навчального процесу, застосовуються технології різнорівневого навчання.
- Принцип індивідуального підходу. Для ефективного навчання дитини з ООП необхідно обов'язково враховувати форми порушення дитини з ООП і можливості її комунікації.
- Принцип пластичності. Навчання має відбуватися в необхідному темпі учня.

СПІВПРАЦЯ З БАТЬКАМИ

- Підтримуйте батьків.
- Мотивуйте до спільного навчання з дітьми.
- Пояснюйте важливість навчання дитини в різних форматах. Наприклад, багато батьків не розуміють, що дитина зможе вчитися на онлайн-уроках, вони навіть у це не вірять – потрібно їм дати цю віру.
- Зробіть опитувальник для батьків щодо труднощів, з якими вони стикнулися та командно опрацюйте його.
- Спілкуйтеся з батьками телефоном, вони є каналом комунікації між вами та дитиною.
- Записуйте свій монолог для дитини та відправляйте батькам. Батьки, наприклад, не можуть мотивувати дитину сісти за навчання. Якщо ж батьки матимуть відео, на якому вчитель говорить, що «Тобі все вдасться», «Сядь, будь

ласка, за комп'ютером, ми зараз будемо починати з тобою займатися», «Тобі потрібно буде мене слухати, відповідати на запитання», – дитина зрозуміє, що не тільки батьки вимагають від дитини навчатися, але є й інші дорослі, які її спонукають і мотивують до навчання.

• Не змушуйте батьків і не говоріть про те, що вони мусять навчати дитину. Батьки не вчилися в педагогічних університетах, вони не розуміють, як потрібно вчити дитину, тому спонукайте їх до спільного навчання, пояснюйте важливість.

• Будуйте доброзичливі стосунки з батьками.

ПОРТФОЛІО УЧНЯ

Портфоліо – це інструмент, який демонструє, чого досягла дитина; систематичний збір робіт учня, що проводиться з певною метою.

За допомогою портфоліо можна зрозуміти процес мислення дитини, розкрити її індивідуальні можливості, стежити за динамікою навчальних досягнень, визначити ефективність та відповідність ІПР можливостям дитини, коригувати ІПР, спланувати відповідні стратегії та методи роботи з нею, стежити за соціалізацією дитини, здійснювати зворотній зв'язок між дитиною, батьками, вчителем.

У класі можуть розроблятися різні види портфоліо.

Робоче портфоліо – вчитель спільно з учнем здійснює оцінку його робіт, що точно відображає щоденний прогрес розвитку дитини, але містить дуже багато різних зразків робіт.

Демонстраційне портфоліо (портфоліо учня) – включає лише найкращі роботи дитини і наповнюється самою дитиною, мотивує і демонструє найкращі досягнення дитини, але не відображає її щоденну діяльність, не показує слабкі місця і сфери, де потрібна додаткова допомога

Портфоліо вчителя – часто ведеться самим педагогом спільно з демонстраційним портфоліо. Цей вид портфоліо містить форми оцінювання розвитку дитини, інформацію від інших фахівців, результати перевірочних завдань, які вибирає не дитина, а сам педагог.

Структура демонстраційного портфоліо (портфоліо не має жорстко встановлених правил і вимог):

1. Титульний лист «Це Я». Містить інформацію про адресу і найменування навчального закладу, прізвище, ім'я, по-батькові учня і клас, фото учня.
2. «Мої фотографії». Розміщуються сімейні фотографії, фото самого учня.
3. «Моя сім'я». Вказується інформація про склад сім'ї учня (батьки, брати, сестри, бабусі і дідуся), доповнити альбом відповідними фотографіями.
4. «Що я вмію і люблю робити». Ілюструються навички і захоплення учня, вказуються найбільші досягнення (не обов'язково навчальні), захоплення, які

представлені роботами дитини (оригінальними виробами, аплікаціями, поробками), які додаються.

5. «Мій режим дня». Розділ сприяє розвитку навичок з планування, тому буде корисно, якщо цей розділ учень заповнить самостійно, а вчитель потім допоможе звести інформацію за часом тих або інших справ.

6. «Мої досягнення і плани». На сторінці «Мої досягнення» записуються усі результати досягнень дитини, що, де і коли відбулося, вкладаються подяки, грамоти тощо.

7. «Моя участь у гуртках, секціях і клубах». Вказується інформація про назву гуртка, секції або клубу, назву установи, в якій проводяться заняття і час, впродовж якого учень брав або бере в них участь.

8. «Моя творчість» (літературні роботи). Цей розділ не є обов'язковим. У початкових класах рівень розвитку творчих навичок у сфері літератури, як правило, ще не настільки високий, щоб учень вже міг складати які-небудь вірші або оповідання, але в той же час, бувають винятки.

9. На сторінці «Мої творчі роботи», можна розмістити творчі роботи, зроблені учнем.

10. «Мої успіхи в навчанні» (роботи, які дитина вибере самостійно).

КОМУНІКАТИВНІ КАРТКИ

Комунікативні картини використовують для дітей, які не розмовляють, дітей з порушеннями інтелекту з метою підтримки та допомоги під час опитування.

Обов'язкові комунікативні картки:

- Картки «Так/ні». Вчитель ставить закриті запитання, й учень дає відповідь, піднімаючи певну картку. Для дітей із порушення зору батьки виготовляють тактильні картки, де написано «Так» (є, наприклад, тактильний зелений кружечок) або «Ні» (тактильний червоний трикутник або квадрат).

- Картки з певними словами-відповідями.

- Піктограми.

- Картки-картинки. Дітям із порушенням опорно-рухового апарату, які не можуть утримати картку, краще утримувати об'ємний предмет, можна взяти два кубики зеленого й червоного кольорів.

- Кубики, браслети (червоний-зелений). Червоний браслет на одній руці, зелений – на іншій. Дитина просто підіймає руку.

- Картка зі знаком питання.

- Картки візуальної підтримки навчання.

- Картки з літерами та цифрами. Наприклад, вербальний диктант, коли вчитель задає приклад, учні його розв'язують і цифрами показують на картці відповідь.

- Сигнальні картки з емоціями, стікерами.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти / За загальною редакцією Бойчука Ю. Д. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. 376 с.
2. Аргіропоулос Д., Тарнавська Н. Інклюзивна педагогіка: Навчальний посібник для науково-педагогічних працівників, студентів закладів вищої освіти. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2020. 248 с.
3. Асистент учителя в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / Н. М. Дятленко, Н. З. Софій., О. В. Мартинчук, Ю. М. Найда, під заг. ред. М. Ф. Войцехівського. К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 172 с.
4. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агенство «Україна», 2019. 300 с.
5. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik для педагогів і батьків / Укладачі Н. В. Заєркова, А. О. Трейтяк. К., 2016. 68 с.
6. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.
7. Миронова С. П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2020. 176 с.
8. Організація першого рівня підтримки для дитини в закладі загальної середньої освіти: навчально-методичний посібник / КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР; за ред. О. С. Голентовської. Житомир: КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР, 2022. 127 с.
9. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / За заг. ред. М. А. Порошенко та ін. Київ: 2018. 252 с.
10. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агенство «Україна», 2019. 300 с.
11. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Видання 2-ге, виправлене, доповнене. Львів: «Новий світ. 2000», 2019. 264 с.

Додаткова

1. Граб С. О. Інклюзивна освіта у міжнародному праві [Електронний ресурс] / С. О. Граб // Альманах міжнародного права / Міжнар. гуманіт. ун-т. Одеса. 2014. Вип. 5. С. 11-17. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2014_5_4
2. Декларація прав дитини – міжнародна декларація, проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 року [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text

3. Декларація про права інвалідів (9.12.1975 р.) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_117#Tex
4. Загальна Декларація ООН про права людини (10.12.1948 р.) [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
5. Інвалідність та суспільство: навчально-методичний посібник / за заг. редакцією Л. Ю. Байди, О. В. Красюкової-Еннс. Київ, 2012. 216 с.
6. Кірик М., Данилова Л. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів ЗЗСО: навч-мет.посібник. Львів: Світ, 2019. 136 с.
7. Кобильченко В., Омельченко І. Спеціальна психологія: підручник. ВЦ «Академія». 2020. 224 с.
8. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта: від основ до практики: [монографія]. К.: ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.
9. Колупаєва А.А. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів: навч.-метод. посіб. / А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко. К.: «АТОПОЛ», 2010. 96 с.
10. Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН від 01.10.2010 № 912 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання | Міністерство освіти і науки України \(mon.gov.ua\)](http://mon.gov.ua)
11. Курикулум навчального та корекційно-розвивального процесів. Модифікація й адаптація курикулуму // Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. акад. пед. наук України, Ін-т спец. педагогіки; за заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ, 2012. С. 95-106.
12. Ліщук Н. Українська мова. Буквар. Підручник для 1 класу спеціальних закладів середньої освіти. Частина 1. Вид-во Перспектива, 2018. 116 с.
13. Малишевська І. А. Теоретико-методичні основи підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища: монографія. Умань : «ВПЦ» Візаві, 2018. 386 с.
14. Миронова С. П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2020. 176 с.
15. Наталія Матвеева. Основи інклюзивної педагогіки зі вступом: Практикум. Навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2020. НАІР, 188 с.
16. Нова українська школа: порадник для вчителя (навчально-методичний посібник). Колектив авторів. Чернівці, 2018. 126 с.
17. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

18. Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / за заг. ред. Колупаєвої А. А. Київ : « А.С. К.», 2012. 308 с.
19. Таранченко О. М., Найда Ю. М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / За загальною редакцією Колупаєвої А. А. К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. 124 с.
20. Теорія і практика інклюзивної освіти [навчально-методичний посібник]. Упорядник Бондар К. М. [2-ге вид., доп.]. Проект «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг», 2019. 170 с.
21. Удич З. І. Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. Тернопіль: КІЦ «ПРІНТ-ОФІС», 2015. 378 с.
22. Хіля А. В. Арт-терапія у системі засобів виховання ціннісного ставлення до життя у дітей та молоді з функціональними обмеженнями: Методичні матеріали. Частина перша. Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 252 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
2. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2017-%D0%BF#n13>
4. http://www.mon.gov.ua/images/files/navchalni_prog_ramu/2012/ukr/01_ukr.pdf
5. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493-2022-%D0%BF#Text>
6. <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-osvitnogo-procesu-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-u-20222023-navchalnomu-roci>
7. <https://nus.org.ua/articles/yak-poyednaty-dystantsijne-navchannya-z-inklyuzyvnyum/>
8. <https://inclusivetechlog.blogspot.com/p/pro.html>
9. <http://www.pedrada.com.ua/article/1187-dokumenti-asistentavchitelya-shchodo-roboti-z-uchnyami-z-osoblivimi-osvtnmipotrebami1>
10. <http://www.ispukr.org.ua> – сайт Інституту спеціальної педагогіки НАПН України
11. <http://www.mon.gov.ua/> - Міністерство освіти і науки України - офіційний сайт
12. <http://www.ussf.kiev.ua/ieeditions/> – сайт Всеукраїнського фонду «Крок за кроком»
13. https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nop/NOP_Bezbaryernist.pdf
14. <https://vseosvita.ua/library/dokument-individualna-programa-rozvitku-86808.html>

ДОДАТКИ

Додаток А

Основні терміни щодо інклюзивного навчання за Законом України « Про освіту»

Інклюзивне навчання - система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

Інклюзивне освітнє середовище - сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей.

Корекційно-розвиткові послуги (допомога) - комплексна система заходів супроводження особи з особливими освітніми потребами у процесі навчання, спрямованих на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення.

Особа з особливими освітніми потребами - особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.

Психолого-педагогічні послуги - комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку особи з особливими освітніми потребами, що передбачені індивідуальною програмою розвитку та надаються педагогічними працівниками закладів освіти, інклюзивно-ресурсних центрів, іншими фахівцями.

Стаття 20. Інклюзивне навчання.

1. Інклюзивне навчання здобувачів освіти базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

Організація інклюзивного навчання у закладах освіти на відповідних рівнях освіти здійснюється відповідно до порядків, затверджених Кабінетом Міністрів України.

2. У разі звернення особи з особливими освітніми потребами або її батьків заклад освіти утворює інклюзивний клас та/або групу в обов'язковому порядку.

Спеціальний клас та/або група утворюється керівником закладу освіти за погодженням із засновником цього закладу освіти або уповноваженим ним органом.

Заклади освіти створюють умови для навчання осіб з особливими освітніми потребами відповідно до індивідуальної програми розвитку та з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей.

Заклад освіти відповідно до законодавства організовує та/або забезпечує надання особам з особливими освітніми потребами психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, а також допоміжних засобів для навчання.

3. З метою проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дітей, надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, а також забезпечення психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами органи місцевого самоврядування утворюють інклюзивно-ресурсні центри.

4. Будівлі, споруди і приміщення закладів освіти та інклюзивно-ресурсних центрів повинні відповідати вимогам доступності згідно з державними будівельними нормами і стандартами.

5. Проектування, будівництво та реконструкція будівель, споруд, приміщень закладів освіти та інклюзивно-ресурсних центрів здійснюються з урахуванням принципів універсального дизайну та/або розумного пристосування.

{Стаття 20 в редакції Закону № 463-IX від 16.01.2020}

Посада асистента вчителя в українському законодавстві: основні функції, завдання, необхідні компетентності

Постанова Кабінету міністрів України від 15.08.2011 №872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» зазначає, що *«особистісно орієнтоване спрямування навчально-виховного процесу забезпечує асистент вчителя, який бере участь у розробленні та виконанні індивідуальних навчальних планів та програм, адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими потребами»*. З ініціативи Міністерства освіти і науки, молоді та спорту Міністерством соціальної політики **доповнено** Класифікатор професій посадою асистента вчителя інклюзивного навчання (наказ Держспоживстандарту від 28.07.2010 №327). **Посаду асистента вчителя передбачено Типовими штатними нормативами загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки від 06.12. 2010 р. №1205.**

Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту №1/9-675 від 25.09.12 року «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя» зазначає орієнтовні кваліфікаційні характеристики асистента вчителя в класі з інклюзивним навчанням, які розроблені у зв'язку з введенням зазначеної посади до типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки від 06.12.2010р. за №1308/8603. Так, в описі посадових обов'язків асистента вчителя зазначено, що асистент вчителя забезпечує соціально-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами: разом із вчителем класу виконує навчальні, виховні, соціально-адаптаційні заходи, запроваджуючи ефективні форми їх проведення, допомагає дитині у виконанні навчальних завдань, залучає учня до різних видів навчальної діяльності; у складі групи фахівців бере участь у розробленні та виконанні індивідуальної програми розвитку дитини; адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дитини з особливими освітніми потребами.

Відповідно до цього листа *асистент вчителя здійснює наступні функції:*

- організаційну: допомагає в організації навчально-виховного процесу в класі з інклюзивним навчанням; надає допомогу учням з особливими освітніми потребами в організації робочого місця; проводить спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб; допомагає концентрувати увагу, сприяє формуванню саморегуляції та самоконтролю учня; співпрацює з фахівцями, які безпосередньо працюють з дитиною з особливими освітніми потребами та беруть участь у розробленні індивідуальної програми розвитку. Асистент вчителя забезпечує разом з іншими працівниками здорові та безпечні умови навчання, виховання та праці. Веде встановлену педагогічну документацію;

-навчально–розвивальну: асистент вчителя, співпрацюючи з вчителем класу, надає освітні послуги, спрямовані на задоволення освітніх потреб учнів; здійснює соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, дбає про професійне самовизначення та соціальну адаптацію учнів. Сприяє розвитку дітей з особливими освітніми потребами, поліпшенню їхнього психоемоційного стану. Стимулює розвиток соціальної активності дітей, сприяє виявленню та розкриттю їхніх здібностей, талантів, обдарувань шляхом їх участі у науковій, технічній, художній творчості. Створює навчально-виховні ситуації, обстановку оптимізму та впевненості у своїх силах і майбутньому;

-діагностичну: разом із групою фахівців, які розробляють індивідуальну програму розвитку дітей з особливими освітніми потребами, оцінює навчальні досягнення учнів; оцінює виконання індивідуальної програми розвитку, вивчає та аналізує динаміку розвитку учня;

-прогностичну: на основі вивчення актуального та потенційного розвитку дитини бере участь у розробленні індивідуальної програми розвитку;

-консультативну: постійно спілкується з батьками, надаючи їм необхідну консультативну допомогу; інформує вчителя класу та батьків про досягнення учня. Дотримується педагогічної етики, поважає гідність особистості дитини, захищає її від будь-яких форм фізичного або психічного насильства. Постійно підвищує свій професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру.

КОМПЕТЕНТНОСТІ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ: ЩО ПОВИНЕН ЗНАТИ І ВМІТИ АСИСТЕНТ ВЧИТЕЛЯ

Відповідно до листа Міністерства освіти і науки, молоді та спорту №1/9-675 від 25.09.12 року «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя» зазначено необхідні компетентності асистента вчителя, зокрема **асистент вчителя повинен знати:**

- основи законодавства України про освіту, соціальний захист;
- міжнародні документи про права людини й дитини;
- державні стандарти освіти;
- нормативні документи з питань навчання та виховання;
- сучасні досягнення науки і практики у галузі педагогіки;
- психолого-педагогічні дисципліни;
- особливості розвитку дітей з особливими освітніми потребами різного віку;
- ефективні методи, форми та прийоми роботи з дітьми, використовуючи індивідуальний та диференційований підхід;
- рівні адаптації навчального та фізичного навантаження;
- методи використання сучасних технічних засобів та обладнання;
- основи роботи з громадськістю та сім'єю;
- етичні норми і правила організації навчання та виховання дітей;
- норми та правила ведення педагогічної документації.

Також зазначено, що **асистент вчителя повинен вміти:**

- застосовувати професійні знання в практичній діяльності;
- здійснювати педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання;
- разом з іншими фахівцями складати індивідуальну програму розвитку дитини;
- вести спостереження та аналізувати динаміку розвитку учня;
- налагоджувати міжособистісні стосунки між всіма суб'єктами навчально-виховної діяльності;
- займатись посередницькою діяльністю у сфері виховання та соціальної допомоги.

Асистент вчителя повинен мати комунікативні та організаційні здібності, здатність співчувати, співпереживати; ціннісні орієнтації, спрямовані на розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, на творчу педагогічну діяльність, навички вирішення конфліктних ситуацій.

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОБОВ'ЯЗКИ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.

В умовах дистанційного навчання дітей з особливими освітніми потребами роль асистента вчителя посилюється, оскільки такі діти в умовах воєнного стану потребують особливої уваги та підтримки в освітньому процесі.

Відповідно до Переліку посад педагогічних та науково-педагогічних працівників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 р. № 963, асистент вчителя є педагогічним працівником, на якого поширюються державні гарантії в умовах воєнного стану, визначені Законом України «Про освіту», зокрема щодо організації освітнього процесу в формі, що є найбільш безпечною для його учасників; збереження місця роботи, середнього заробітку працівників.

Відповідно до статей 26 та 44 Закону України «Про повну загальну середню освіту» асистент вчителя забезпечує особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу для учня з особливими освітніми потребами та забезпечує досягнення особами з особливими освітніми потребами результатів навчання, передбачених відповідним державним стандартом.

Асистент вчителя, який є учасником команди психолого-педагогічного супроводу, забезпечує індивідуалізацію освітнього процесу для дитини з ООП та в умовах дистанційного навчання продовжує виконувати свої функції, визначені у посадовій інструкції, затвердженій керівником закладу, а також виконувати функції відповідно до примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини.

Отже в умовах організації дистанційного навчання *асистент вчителя*:

- організовує спільно з учителем/ями освітній процес з використанням технологій дистанційного навчання;
- забезпечує навчання учня з особливими освітніми потребами, у тому числі за потреби здійснює в межах свого педагогічного навантаження індивідуальне підключення поза часом уроку, який здійснюється онлайн, та надає додаткові пояснення, виконує разом з дитиною домашні завдання, які були їй не зрозумілі;
- надає додаткові пояснення дитині щодо виконання матеріалу, який вивчається, та завдань в окремій онлайн кімнаті, забезпечує перевірку виконання таких завдань;
- забезпечує реалізацію індивідуальної програми розвитку в межах своєї компетенції, зокрема досягнення поставлених в програмі цілей навчання, завдань на період дії ІПР, забезпечення визначених ІПР потреб, тощо;

- забезпечує в межах компетенції реалізацію індивідуального навчального плану дитини (за наявності);
- забезпечує комунікацію закладу освіти та батьків (інших законних представників дитини) з метою організації навчання учнів з особливими освітніми потребами;
- координує дистанційне навчання з батьками (іншими законними представниками) дитини, у тому числі завчасно попереджає про зміни розкладу, необхідні навчально-дидактичні матеріали тощо;
- здійснює підготовку матеріалів для дистанційного навчання для учнів з особливими освітніми потребами, у тому числі консультує батьків щодо їх використання;
- забезпечує підготовку індивідуальних завдань та адаптацію навчальних матеріалів відповідно до потенційних можливостей учня з урахуванням умов дистанційного навчання;
- забезпечує індивідуалізацію технологій дистанційного навчання з урахуванням особливих освітніх потреб, у тому числі обирає відповідні інструменти, консультує батьків щодо технічних особливостей їх використання з учнями з особливими освітніми потребами;
- асистує вчителю під час проведення дистанційних занять, зокрема допомагає вчителю під час поділу учнів на пари і групи в ZOOM конференціях, може приєднуватись до будь-якої пари/групи в будь-який момент, допомагати та виправляти помилки, слідкувати за підняттям рук учнів, вмикати та вимикати мікрофони, включати демонстрацію екрану для показу презентацій та відео, слідкувати за чатом та відповідати на питання учнів та батьків, які виникають під час уроку;
- асистує вчителю при роботі з іншими учнями класу, які потребують першого рівня підтримки в закладі освіти, додаткових пояснень, індивідуального підходу, мають проблеми з опануванням матеріалу, у тому числі у зв'язку з перебуванням закордоном чи на тимчасово окупованих територіях, відсутністю доступу до онлайн занять, наявністю психологічної травми;
- надає учню та його батькам (іншим законним представникам) рекомендації щодо дотримання норм при користуванні комп'ютерною технікою, щодо організації робочого місця дитини;
- спільно з іншими учасниками команди супроводу бере участь у розробленні ІПР;
- забезпечує ведення щоденника спостережень за дитиною з ООП з метою відстеження динаміки розвитку та оцінки рівня досягнення цілей навчання, зазначених в ІПР;
- створює індивідуальне портфоліо учня з ООП.

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГА ДО РОБОТИ З ДИТИНОЮ З ООП

Підготовку необхідно провести в кілька етапів:

1) Знайомство з педагогом класу, під керівництвом якого буде навчатися дитина. Організаційні завдання: визначити якого роду допомога очікується від асистента вчителя (чи може асистент вчителя самостійно, по ситуації, вирішувати, що необхідно учню, або він повинен виконувати інструкції вчителя; чи входить до обов'язків асистента вчителя допомога дитині тільки на уроці, чи й на перервах тощо).

2) Знайомство із супровідними документами дитини.

3) Знайомство з батьками та дитиною. Необхідне обговорення того, що дитина вміє, що може робити сама, а також – обов'язкове узгодження з батьками моментів, пов'язаних із харчуванням і медичною допомогою дитині в школі.

4) Адаптація освітнього середовища:

- важливо детально продумати маршрут супроводу підопічного (наприклад, де зустріти дитину: біля дверей школи чи після того, як дитина переодягнеться в роздягальні й попрощається піднятися в клас або спочатку відвідати туалет тощо); усунути фізичні бар'єри;

- необхідно вибрати місце в класі, де буде сидіти дитина з особливими освітніми потребами (хоча варто мати на увазі, що воно може змінитися); обговорити, де буде сидіти асистент вчителя (поруч із учнем або віддалік);

- підготувати місце відповідно до потреб і особливостей дитини (яскраве маркування, висота стола й стільця тощо).

5) Складання індивідуального плану роботи з дитиною.

На кожному етапі роботи асистенту вчителя може знадобитися допомога фахівців школи – психолога, логопеда, соціального педагога.

Дитина з особливими освітніми потребами спочатку вибудовує відносини із близьким оточенням, у яке входить і асистент вчителя. Надалі це коло спілкування дитини повинно розширюватися, поступово включаючи нових людей. Роль асистента вчителя в організації соціального життя підопічного

полягає в створенні умов для його успішного спілкування з однолітками і з дорослими. Учень із особливими освітніми потребами буде залучений у різні види відносин з оточуючими людьми: йому доведеться виконувати вказівки старших, брати участь в іграх з однолітками на перервах. Як і будь-якій дитині, у школі йому доведеться говорити й слухати, сидіти, ходити й бігати, орієнтуючись на поведінку інших дітей і дорослих.

Залучення однокласників до допомоги підопічному є найважливішим моментом у процесі розвитку самостійності учня. Якщо сусід по парті може в чомусь допомогти дитині замість асистента вчителя – це чудово. Щоб допомога з боку однокласників була можлива, на початку асистент вчителя (або вчитель) показує їм, як її можна здійснити. Наприклад, коли вчитель говорить: «Діти, відкрийте підручники на двадцятій сторінці», асистент учителя просить учня, що сидить поруч із дитиною з особливостями розвитку, допомогти підопічному відкрити підручник: «Допоможи, будь ласка, ... відкрити підручник у потрібному місці. Спасибі!» Згодом асистент вчителя усе менше й менше «втручається» у процес допомоги.

Батьки підопічного – додатковий ресурс команди дорослих. Батьки учня з особливостями розвитку можуть стати активними помічниками в роботі фахівців з їхньою дитиною у школі. Так як асистент учителя перебуває в близькому спілкуванні з дитиною (як на уроці, так і на перервах), він може надати повну картину життя свого підопічного. Асистент учителя може інформувати батьків про успіхи дитини усно, а може запропонувати їм свої записи в щоденнику спостереження. Необхідно розповідати батькам і про труднощі, про те, яким чином їх удалося подолати. Асистент вчителя також може запитати батьків про те, як дитина справляється з домашніми завданнями та чи виникають в неї проблеми, у зв'язку з цим надавати рекомендації.

Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році.

У 2022/2023 навчальному році в умовах дії правового режиму воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України 24 лютого 2022 року № 2102-IX (із змінами) освітній процес у закладах загальної середньої освіти, в яких навчаються діти з особливими освітніми потребами, в т. ч. спеціальних, організовується відповідно до законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» інших актів законодавства з урахуванням безпекової ситуації в кожній окремій адміністративно-територіальній одиниці. Оскільки основним пріоритетом в умовах військових дій залишається безпека всіх учасників освітнього процесу, Міністерством розроблено чотири моделі організації освітнього процесу в залежності від місця перебування здобувачів освіти:

- учні, які перебувають на безпечній території України, можуть здобувати освіту за очною, дистанційною, сімейною, екстернатною формами навчання, або у змішаному форматі, що передбачає поєднання очного навчання та навчання з використанням дистанційних технологій;

- учні, які є внутрішньо переміщеними особами можуть здобувати освіту за очною (за новим місцем проживання), дистанційною (у закладах освіти за новим місцем проживання, або у закладі освіти, в якому навчалися раніше), сімейною (за попереднім або новим місцем проживання), екстернатною (за місцем фактичного перебування) формами навчання або у змішаному форматі, що передбачає поєднання очного навчання та навчання з використанням дистанційних технологій (за новим місцем проживання);

- учні, які перебувають за кордоном, мають можливість здобувати освіту за очною (у закладах освіти країни перебування або українських школах та класах з використанням технологій дистанційного навчання або екстернату (за дистанційно формою) з окремих предметів (українська мова та література, історія

України, географія), дистанційною (у своєму закладі освіти або у будь-якій школі на безпечній території, екстернат у Міжнародній українській школі (МУШ) та навчання у недільній школі відповідного філіалу МУШ), сімейною (за рішенням батьків та отримання дозволу відповідного органу в країні, у якій перебуває дитина з обов'язковим прикріпленням до закладу освіти, який надає послуги екстернату або дистанційної приватної школи), екстернатною (у своїй школі, якщо заклад надає такі послуги, або у будь-якій школі на підконтрольній території України) формами;

- учні які знаходяться у зоні проведення активних бойових дій або на тимчасово окупованій території можуть здобувати освіту за дистанційною формою (у закладах освіти на підконтрольній території), екстернатною (у будь-якому закладі на безпечній території), сімейною формою (у закладах, розташованих на підконтрольній Україні території).

Звертаємо увагу, що освітній процес в офлайн-режимі запроваджується в закладах загальної середньої освіти, які мають відповідно обладнані укриття для всіх учасників освітнього процесу, та за наявності паспорта безпеки. Кількість учасників освітнього процесу, які одночасно перебувають в закладі повинна відповідати розрахунковій місткості споруд цивільного захисту. При організації освітнього процесу в очному або змішаному режимі слід забезпечити безумовне переривання освітнього процесу, що здійснюється в приміщенні закладу освіти, у разі включення сигналу «Повітряна тривога» або інших сигналів оповіщення. Слід організувати переміщення учасників освітнього процесу до споруд цивільного захисту і забезпечити перебування в них до скасування тривоги, за можливості, продовжити освітній процес в укритті, а після відбою тривоги повернутися до приміщення закладу освіти, організувавши освітній процес з урахуванням необхідного коригування. При цьому звертаємо вашу увагу на потребу забезпечення комфортних умов перебування в укритті, у тому числі наявності питної води, речей першої необхідності для дітей, матеріалів, що можуть бути використані для психологічного розвантаження та розвитку дітей. Просимо звертати увагу на попередження вторинної психологічної травми у

дітей, організацію комфортного, інклюзивного та розвиваючого освітнього середовища, забезпечення для дітей заходів, спрямованих на попередження психологічного травмування та розвиток. Керівник закладу освіти за погодженням з обласними, Київською міською військовими (військово-цивільними) адміністраціями приймає рішення щодо формату навчання, який може змінюватися впродовж навчального року в залежності від безпекової ситуації в кожному конкретному населеному пункті.

Керівники закладів освіти несуть персональну відповідальність за організацію захисту здобувачів освіти, педагогічних та інших працівників закладу освіти під час освітнього процесу в закладі освіти, створення безпечних умов. З метою створення безпечних умов перебування у закладі освіти дітей, учнів та працівників закладу з урахуванням військової агресії з боку російської федерації на території України Міністерством освіти і науки України спільно з Міністерством внутрішніх справ, Державною службою з надзвичайних ситуацій і Національною поліцією розроблено та направлено для врахування в роботі обласним, Київській міській військовим адміністраціям інструктивно-методичні матеріали щодо порядку підготовки закладу освіти до нового навчального року та опалювального сезону з питань цивільного захисту, охорони праці та безпеки життєдіяльності (лист МОН від 26.07.2022 № 1/8462-22). Рекомендації щодо підготовки та початку 2022/2023 навчального року в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні та продовження широкомасштабної агресії російських військ, особливостей організації навчального року містять листи МОН від 30.06.2022 № 1/7322-22, від 19.08.2022 № 1/9525-22. Другим незмінним пріоритетом для Міністерства освіти і науки України залишається забезпечення сталості навчання та викладання, незалежно від того чи здобувачі освіти вимушено переміщені до більш безпечних регіонів України, чи виїхали за кордон, залишаються на тимчасово окупованих територіях чи територіях ведення активних бойових дій.

Діти з особливими освітніми потребами є найбільш вразливою категорією серед здобувачів освіти, які в умовах воєнного стану потребують особливої

підтримки та уваги. Важливо забезпечити продовження здобуття освіти такими дітьми із створенням всіх необхідних умов з наданням психолого-педагогічного супроводу та корекційно-розвиткових послуг незалежно від місця перебування таких учнів. Наступним пріоритетом є дотримання трудових прав педагогічних працівників закладів освіти, в т. ч. спеціальних, ІРЦ, асистентів вчителів (недопущення скорочення, своєчасна виплата заробітної плати) з метою збереження кадрового потенціалу висококваліфікованих фахівців. Відповідно до частини першої статті 57¹ Закону України «Про освіту» (із змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» від 15.03.2022 № 2126-ІХ, що набув чинності 20.03.2022) здобувачам освіти, працівникам закладів освіти, установ освіти, наукових установ, у тому числі тим, які в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану в Україні чи окремих її місцевостях, оголошених у встановленому порядку (особливий період) були вимушені змінити місце проживання (перебування), залишити робоче місце, місце навчання, незалежно від місця їх проживання (перебування) на час особливого періоду гарантується, зокрема, організація освітнього процесу в дистанційній формі або в будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників; збереження місця роботи, середнього заробітку та інших виплат, передбачених законом. Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, їх представники, посадові особи (керівники, голови, начальники), органи управління (структурні підрозділи) у сфері освіти приймають у межах своєї компетенції рішення, обов'язкові до виконання на відповідній території, для реалізації державних гарантій, визначених частиною першою цієї статті, в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду). Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки від 28.03.2022 № 274 «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» органи управління у сфері освіти місцевих органів виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, зокрема у підпорядкуванні яких перебувають

заклади загальної середньої освіти (далі – заклади освіти) та установи освіти, мають забезпечити та організувати: здобуття загальної середньої освіти для здобувачів освіти за будь-якою формою, що може забезпечити заклад освіти та є найбільш безпечною для них; оплату праці працівників закладів освіти та установ освіти незалежно від їх поточного місця проживання (перебування) в Україні чи за її межами, у тому числі шляхом прийняття рішення (розпорядження, наказу) про оголошення простою у закладах освіти, що не можуть здійснювати освітню діяльність внаслідок збройної агресії російської федерації. Щодо проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дітей, які знаходяться за кордоном та на окупованих територіях, або змінили місце проживання. Згідно із змінами до положення про інклюзивно-ресурсний центр, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 30.08.2022 № 979, у період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) для осіб, які здобувають загальну середню освіту та тимчасово перебувають за кордоном, або для осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, під час переходу між рівнями освіти дія висновку, який використовувався у процесі здобуття освіти на попередньому рівні освіти, подовжується на строк дії воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду). У такому випадку з метою визначення актуальних потреб та можливостей дитини, динаміки її розвитку вивчення дитини може проводитись командою психолого-педагогічного супроводу, якщо дитина навчається в інклюзивному класі (групі), або психолого-педагогічним консилиумом, якщо дитина здобуває освіту у спеціальному закладі освіти.

Повторна комплексна оцінка для таких здобувачів освіти має бути проведена не пізніше ніж через три місяці після припинення чи скасування воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду), повернення здобувача освіти з закордону, виїзду його на підконтрольну Україні територію або повернення тимчасово окупованої території, на якій проживає здобувач освіти, під загальну юрисдикцію України та відновлення конституційного ладу України на цій території. В окремих випадках повторна

комплексна оцінка розвитку дитини між рівнями освіти може бути проведена в онлайн режимі фахівцями ІРЦ, які проводили первинну оцінку розвитку, здійснювали супровід цієї дитини в освітньому процесі та сліdkували за динамікою її розвитку. В окремих випадках, коли проведення комплексної оцінки було неможливим з певних причин, можливе зарахування учнів (вихованців) до спеціальних закладів освіти на підставі медичних документів, передбачених п. 6 розділу І Порядку зарахування осіб з особливими освітніми потребами до спеціальних закладів загальної середньої освіти, їх відрахування, переведення до іншого закладу освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України 01.08.2018 № 831, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 16.08.2018 за № 945/32397, відповідно до профілю закладу освіти згідно п.6 Положення про спеціальну школу та п.8 Положення про навчально-реабілітаційний центр, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 221 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 03.11.2021 № 1132), із обов'язковим проведенням вивчення розвитку дитини психолого-педагогічним консилиумом з метою визначення освітніх потреб, сильних та слабких сторін, надання рекомендацій педагогічним працівникам щодо організації навчання. У такому випадку комплексна оцінка має бути проведена фахівцями ІРЦ протягом трьох місяців від початку навчання у спеціальному закладі освіти. Для дітей, які не проходили раніше комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи в ІРЦ, потребують її вперше, перебувають на тимчасово окупованих територіях та не мають можливості виїхати для проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи, ІРЦ проводить таку оцінку з використанням доступних для батьків дитини засобів та способів зв'язку.

Зокрема, батьки можуть подати документи онлайн в кабінеті користувачів в АС ІРЦ, після чого ІРЦ має доступним для батьків способом (у тому числі, у випадку відсутності телефонного зв'язку, через месенджери чи електронною поштою) встановити зв'язок з батьками ІРЦ та може отримати від батьків фото наявних додаткових документів, у тому числі медичних, продуктів діяльності

дитини (малюнків, прописів, тощо), незавірених характеристик від педагогічних працівників, які раніше працювали з дитиною, тощо. Також, у випадку неможливості підключення онлайн, для здійснення відповідної оцінки батьки (інші законні представники дитини) можуть направити відеоматеріали, зняті особисто, щодо виконання дитиною запропонованих завдань, тощо. Нагадуємо фахівцям (консультантам) ІРЦ про принцип конфіденційності щодо отриманих матеріалів, недопустимість використання отриманих фото та відео не за призначенням, недопустимість поширення чи демонстрації зазначених матеріалів будь-яким чином.

Надані висновки, оформлені відповідним чином в АС ІРЦ, чинні на території підконтрольній Україні для забезпечення освіти дітей. Повторна комплексна оцінка має бути проведена не пізніше ніж через три місяці після припинення чи скасування воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду), виїзду здобувачів освіти на підконтрольну територію або повернення тимчасово окупованої території, на якій проживає здобувач освіти, під загальну юрисдикцію України та відновлення конституційного ладу України на цій території. У виключних випадках для дітей, які не проходили раніше комплексну психолого-педагогічну оцінку в ІРЦ, потребують її вперше та перебувають за кордоном, така оцінка в ІРЦ може бути проведена онлайн з врахуванням результатів оцінки, проведених за кордоном, з використанням визнаних міжнародних діагностичних методик, що дають можливість визначити стан дитини, рівень інтелекту, тощо.

Щодо забезпечення дистанційного навчання для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, які перебувають на тимчасово окупованій території Звертаємо увагу керівників закладів освіти, що будь-яка дитина, не зважаючи на місце проживання, має право на здобуття освіти. У період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) для осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, під час переходу між рівнями освіти дія висновку, який використовувався у процесі здобуття освіти на

попередньому рівні освіти, подовжується на строк дії воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду).

Повторна комплексна оцінка має бути проведена не пізніше ніж через три місяці після припинення чи скасування воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду), виїзду здобувача освіти на підконтрольну Україні територію або повернення тимчасово окупованої території, на якій проживає здобувач освіти, під загальну юрисдикцію України та відновлення конституційного ладу України на цій території. У випадку звернення батьків (інших уповноважених представників) учнів з особливими освітніми потребами просимо здійснювати кроки щодо зарахування дітей на підставі документів, які вони можуть надати, у тому числі надісланих фото на електронну пошту чи у месенджерах.

Усі заклади загальної середньої освіти є приєднаними до АС ІРЦ та можуть за номером висновку, наданим батьками (іншими законними представниками) учня з особливими освітніми потребами, знайти відповідний висновок у системі АС ІРЦ та у подальшому створювати індивідуальну програму розвитку, користуючись системою. Нагадуємо, що індивідуальна програма розвитку підписується всіма членами команди, одним з батьків (іншим законним представником) учня та затверджується керівником закладу освіти. Батькам дітей, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, індивідуальна програма розвитку може бути направлена доступними способами (на електронну пошту або в месенджер).

Після ознайомлення з ІПР, батьки (інші законні представники) учня мають доступним способом повідомити про згоду щодо затвердження індивідуальної програми розвитку. Також звертаємо увагу, що діти з особливими освітніми потребами можуть отримувати корекційно-розвиткові та психолого-педагогічні послуги (допомогу), реабілітаційні заходи в дистанційному режимі в закладах спеціальної освіти. Для надання послуг (допомоги) змінному контингенту до спеціальної школи можуть надаватися копії документів, що посвідчують особу дитини, висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-

педагогічну оцінку розвитку особи, або пред'являтися електронні відображення документів з використанням мобільного додатку Єдиного державного вебпорталу електронних послуг (Дія). У тому числі зазначені документи можуть бути надані на електронну пошту або в месенджері чи іншими зручними для батьків дітей з особливими освітніми потребами способами.

ФОРМА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ (ІПР)

Назва навчального закладу: _____

1. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

Прізвище, ім'я, по-батькові учня: _____

Дата народження: _____

Батьки або опікуни: _____

Контактний телефон: _____

Адреса: _____

Дата вступу в навчальний заклад: _____

Клас: _____

Учитель: _____

Асистент учителя: _____

Присутні на засіданні з приводу розробки (ІПР):

<i>Присутні</i>	<i>Дата</i>	<i>Присутні</i>	<i>Дата</i>

2. ІНФОРМАЦІЯ ПРО АКТУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ

1. Особливості розвитку, актуальний рівень знань і вмінь (звіт членів команди та/або висновок психолого-медико-педагогічної консультації).

2. Чи отримувала дитина допомогу і яку саме:

_____

3. НАВЧАЛЬНІ ЦІЛІ:

1. _____

_____

Короткострокові завдання	Методи оцінювання	Дата і прогрес
	Зразки робіт	
	Спостереження	
	Контрольні листки	
	Тестові завдання	
	Стандартні тести	

Умовні позначення:

О – учень оволодів умінням, досягнув поставленої мети.

СП – спостерігається суттєвий прогрес.

НП – спостерігається незначний прогрес.

ПН – прогресу в досягненні конкретної мети немає.

4. АДАПТАЦІЯ ТА МОДИФІКАЦІЯ

Стиль навчання:

	Багатосенсорний
	Переважнослуховий
	Переважно кістетичний
	Переважно візуальний
	Переважно тактильний

Місце, умови	Визначене місце
	У малій групі
Представлення навчального матеріалу	
Стратегії позитивної поведінки	Часті перерви
	Чітке зазначення очікувань
	Робота в тиші
	Позитивні підкріплення
	Надання можливостей для вибору й альтернатив
	На дання можливості порухатись
	Близький безпосередній контроль
	Розміщення дитини у зручному місці
Навчальні матеріали та обладнання	Книжки для сліпих, надруковані шрифтом Брайля
	Адаптовані версії книжок
	Затискачі, похилі дошки
	Інше
Організаційні питання	Індивідуалізований розклад занять
	Інше
Сенсорні потреби	Стежити за тим, чи правильно учень користується:
	окулярами
	слуховим апаратом
	аудіо/ЧМ-приладдям
	допоміжним технологічним приладдям
	інше
Інше	

5. ПЕРЕЛІК СПЕЦІАЛЬНИХ І ДОДАТКОВИХ ПОСЛУГ:

Вид послуг	К-сть годин на тиждень	Місце проведення	Розклад
Додаткові заняття з учителем	2 год. на тиждень	Каб. 213	Вівторок, четвер
Корекційні заняття з логопедом	2 год. на тиждень	Каб. 406	Середа, п'ятниця

--	--	--	--

6. НАВЧАННЯ:

за розкладом класу;

за адаптованим розкладом, з відвідуванням окремих уроків за індивідуальним розкладом відповідно до індивідуального навчального плану, зазначити які:

за модифікованим розкладом.

7. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АСИСТЕНТА УЧНЯ (УЧЕНИЦІ):

1) потреба в асистенті учня (учениці) (супроводі під час інклюзивного навчання):

так;

ні;

2) асистентом учня (учениці) є:

батьки: _____

інші законні представники _____

уповноважена батьками особа _____

(зазначити прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності) та контактні дані)

соціальний робітник _____

(зазначити прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності) та контактні дані)

8. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОПОМІЖНИМИ ЗАСОБАМИ НАВЧАННЯ:

1) потреба у підручниках:

підручники для закладів загальної середньої освіти та матеріали;

адаптація підручників для закладів загальної середньої освіти та матеріалів;

підручники для осіб з особливими освітніми потребами та матеріали;

2) допоміжні засоби для навчання:

так;

ні.

Зазначити перелік засобів для навчання, яких потребує учень (учениця):

9. ПОТРЕБА В РОЗУМНОМУ ПРИСТОСУВАННІ:

так, зазначити яка: _____

ні.

10. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ:

адаптації проведення оцінювання за часом та змістом, зокрема: збільшення часу на виконання завдань; зменшення кількості завдань; використання зручних форм роботи (тести, усні опитування, аудіозавдання тощо) відповідно до потреб;

інше (зазначити що) _____

11. ПОТРЕБА У ПРОДОВЖЕННІ СТРОКІВ НАВЧАННЯ:

так;

ні.

12. ДОДАТКОВІ НАПРЯМИ РОБОТИ:

За сферами розвитку	Ціль	Очікувані результати, яких планується досягнути	Рівень досягнутих результатів (заповнюється після виконання індивідуальної)

			програми розвитку)
Розвиток інтелектуальної сфери	–	–	
Розвиток сенсорної, моторної сфери.	Стимулювати вміння сприймати та виділяти основне під час роботи з наочним матеріалом. Вчити самостійно виконувати гімнастику для очей за. Потреби.	Підвищення працездатності, зорової уваги та покращення рівня сприйняття візуальної інформації. Слідкує за зоровим навантаженням під час виконання завдань та самостійно виконує вправи для релаксії.	
Розвиток мовленнєвої сфери	–	–	
	Стимулювати дотримання правил правильної постави під час сидіння та роботи з підручником та навчальним матеріалом. Розвиток точності в русі, спритності, рівноваги, гнучкості та працездатності. Розвиток пізнавальної активності та інтересу до занять фізичною	Дотримується правил правильної постави під час сидіння за партою. Підвищення рівня фізичних показників і навичок. Дотримується правил для зміцнення власного здоров'я.	

	культурою.		
Розвиток емоційно-вольової сфери.	Стимулювати бажання дитини працювати, виконувати завдання, виявляти ініціативу. Формування вміння самоконтролю та дисципліни.	Демонстрування більшої наполегливості у виконанні завдань. Проявляє зосередженість під час навчальної роботи.	
Розвиток соціальної сфери.			
Подолання навчальних труднощів.			
Інші.			

13. ЧЛЕНИ КОМАНДИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ, ЯКІ СКЛАДАЛИ ІНДИВІДУАЛЬНУ ПРОГРАМУ РОЗВИТКУ:

Прізвище, власне ім'я, по-батькові	Посада	Підпис
Іваненко О.О.	Заступник директора з НВР	
Петренко О.Б.	Учитель початкових класів	
Кондратенко П.П.	Практичний психолог	
	...	

Індивідуальну програму розвитку погоджено одним з батьків (іншим законним представником) учня:

_____ (зазначити прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності) одного з батьків (іншого законного представника) учня)

підпис _____ дата «___» _____ 2023 року

Додаток 3

Додаток 4

до Положення (в редакції постанови Кабінету Міністрів України
від 21 липня 2021 р. № 765)

Категорії (типи) особливих освітніх потреб (труднощів)

Категорії (типи) особливих освітніх потреб (труднощів)	Загальна характеристика вірогідного прояву	Ступінь прояву	Рівень підтримки
Інтелектуальні	можуть полягати в обмеженні функціонування різного ступеня прояву передумов інтелекту (пам'яті, уваги, мислення, мовлення, вольових процесів, мотивації тощо), власне інтелекту (здатності до узагальнення, абстрагування, міркування; продукування думки, судження; здатності робити висновки тощо), інвентарю інтелекту (набутих знань, умінь, навичок).	поодинокі незначні труднощі	1
		труднощі легкого ступеня прояву	2
		труднощі помірною ступеня прояву	3
		труднощі важкого ступеня прояву	4
		труднощі найтяжчого ступеня прояву	5
Функціональні (сенсорні, моторні, мовленнєві)	можуть полягати в обмеженні життєдіяльності різного ступеня прояву слухової, зорової, опорно-рухової (кістково-м'язової), мовленнєвої функцій (стосуватися відтворення звуко-складової структури слова; розбірливості мовлення; темпу і ритму; мелодико-інтонаційного малюнку; характеристик голосу; розрізнення звуків мовлення на слух; використання словникового запасу і граматики; перебігу читання, письма, комунікації).	поодинокі незначні труднощі	1
		труднощі легкого ступеня	2
		труднощі помірною ступеня прояву	3
		труднощі важкого ступеня прояву	4
		труднощі найтяжчого ступеня прояву	5
Фізичні	можуть полягати в обмеженні функціонування різного ступеня прояву органів та кінцівок дитячого організму.	поодинокі незначні труднощі	1
		труднощі легкого ступеня прояву	2

		труднощі помірною ступеня прояву	3
		труднощі важкого ступеня прояву	4
		труднощі	5
Навчальні	можуть полягати в обмеженні або своєрідності перебігу довільних видів діяльності різного ступеня прояву (писемного виду діяльності, математичних дій тощо).	поодинокі незначні труднощі	1
		труднощі легкого ступеня прояву	2
		труднощі помірною ступеня прояву	3
		труднощі важкого ступеня прояву	4
		труднощі найтяжчого ступеня прояву	5
Соціоадаптаційні/ (особистісні, середовищні труднощі) соціокультурні (зокрема, взаємодія з представниками осередків окремих культур, отримання інформації засобами жестової мови тощо)	можуть полягати в наявності бар'єрів на шляху до формування навичок: пристосування до умов соціального середовища; організації адекватної системи відносин із соціальними об'єктами; прояву рольової пластичності поведінки; інтеграції в соціальні групи, засвоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища, форм соціальної взаємодії.	поодинокі незначні труднощі	1
		труднощі легкого ступеня прояву	2
		труднощі помірною ступеня прояву	3
		труднощі важкого ступеня прояву	4
		труднощі найтяжчого ступеня прояву	5

ТЕРМІНОЛОГІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Некоректна термінологія	Коректна термінологія
Неповносправні/інваліди	Люди з інвалідністю
Страждає від... Хворіє на...	Має порушення зору/слуху/опорно-рухового апарату
Прикутий до інвалідного візка, візочник	Користувач крісла колісного; дитина, яка користується кріслом колісним
Розумово відсталий, з розумовими відхиленнями, загальмований, ненормальний, дебіл, імбіцил	Людина з порушеннями інтелектуального розвитку
Глухонімиий	Людина з порушеннями слуху, нечуючий, спілкується жестовою мовою
Сліпий	Незрячий, особа з порушеннями зору
Епілептик, діабетик, депресивний	Особа з епілепсією/діабетом/депресією
Карлик, гном, ліліпут	Людина низького зросту
Аутик, аутист	Людина/дитина з аутизмом
Особлива дитина, з особливими потребами, «особятко»	Дитина з особливими освітніми потребами
Інклюзивні діти, інклюзятко	Дитина з особливими освітніми потребами, діти з різними здібностями

**ОБОВ'ЯЗКИ ВЧИТЕЛІВ ТА АСИСТЕНТІВ УЧИТЕЛІВ:
УЗАГАЛЬНЕНИЙ ВИКЛАД**

Обов'язки вчи те ля	Спільні дії	Обов'язки асистента вчителя
Оцінювання розвитку дитини		
<p>Визначення навчальних потреб учнів. Пропозиції про прийняття рішень, вибір з наявних альтернатив. Створення індивідуальних програм розвитку (ІПР). Ведення поточних записів про учнів.</p>	<p>Обговорення здібностей учнів, їхніх сильних і слабких сторін. Участь у засіданнях з питань планування (як що вчитель вимагатиме присутності асистентів учителя). Обговорення очікуваних навчальних результатів учні . Обговорення навчальних, поведінкових та емоційних цілей для дитини.</p>	<p>Спостереження за поведінкою учня й надання інформації вчителям. Надання пропозицій вчителям про виконання можливих дій і безпосередніх послуг (наприклад, логопедичних).</p>
Планування		
<p>Планування дій на уроці й підготовка навчальних матеріалів. За провадження змін відповідно до ІПР . Визначення пріоритетів.</p>	<p>Підготовка навчальних матеріалів, у тому числі можливих змін у навчальній програмі. Інформування про наявні ресурси.</p>	<p>Допомога в підготовці матеріалів, складанні таблиць і проведенні іншої допоміжної роботи.</p>
Контроль дисципліни		
<p>Запровадження чітко зрозумілої системи управління у класі, правил поведінки й очікувань від учнів.</p>	<p>Регулярні зустрічі й обговорення успішності учнів . Обговорення та з'ясування очікувань щодо дотримання поведінки учнями й виконання шкільних правил.</p>	<p>Робота в рамках установлених дій, у тому числі управління у класі, правил поведінки та очікувань ІПР.</p>
Навчально-виховний процес		
<p>Розробка планів уроків і проведення навчальних занять.</p>	<p>Обговорення та з'ясування очікуваних результатів.</p>	<p>Більш детальне пояснення елементів уроку тим учням, в яких виникають</p>

Моніторинг та оцінка процесу навчання й надання учням допомоги Надання необхідних матеріалів асистентам учителя.	Обговорення окремих навчальних стратегій, дій і результатів.	проблеми. Контроль виконання вправ на закріплення . Запровадження спеціальних методів на вимогу вчителя. Контроль навчального процесу, ведення записів і надання звітів учителю.
Оцінювання навчальних результатів		
Оцінювання успішності учня. Забезпечення виконання учнем ІПР.	Обговорення результатів спостережень. Обмін інформацією.	Збір даних для оцінювання учня. Об'єктивна перевірка завдань, результати яких переглядатиме вчитель.
Звітність		
Звітування перед батьками: формальне й неформальне.	Обговорення інформації, отриманої в учня. Дотримання конфіденційності.	Інформування вчителів про сильні сторони, досягнення та потреби учнів. Інформування вчителів про поведінку та успішність учня.
Оцінювання діяльності асистентів		
Оцінка персоналу. Визначення та обговорення складних моментів. За необхідності навчання асистентів.	Обговорення сильних сторін і проблемних питань.	Надання порад про навчання та інші потреби.
Оцінювання навчальної програми		
Оцінювання навчальної програми. Зазначення та обговорення складних моментів.	З'ясування вимог навчальної програми.	Інформування вчителів про те, наскільки структура навчальної програми сприяє чи гальмує найкраще застосування вмінь асистента вчителя.
Знання нормативно-правової бази		
Знання про сучасну шкільну, районну та обласну політику в галузі освіти.	Дотримання основних норм освітньої політики.	Знання про сучасну шкільну, районну та обласну політику в галузі освіти.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК АДАПТАЦІЙ, ВІДПОВІДНО ДО ТРУДНОЩІВ, ЩО ЇХ УЧНІ ВІДЧУВАЮТЬ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Труднощі під час читання

- Простіший або альтернативний матеріал для читання.
- Скорочення обсягу матеріалу для читання.
- Можливість записувати лекції та обговорення в класі на аудіоносії.
- Можливість використовувати альтернативні способи збирання даних, наприклад, запис на диктофон, довідкові таблиці, візуальний матеріал тощо.
- Установлення часових меж для виконання певних завдань.
- Шрифт більшого розміру в робочих текстах.
- Більше часу для виконання завдань.
- Адаптовані навчальні тексти, надруковані великим шрифтом.
- Читання завдання для учнів.
- Читання стандартних інструкцій щодо виконання завдань кілька разів перед початком іспиту (контрольної тощо).
- Запис інструкції щодо виконання завдань на аудіокасету чи інший носій.
- Письмові інструкції щодо виконання завдань на іспитах (контрольних тощо).
- Допоміжні технічні засоби, наприклад, оптичні системи розпізнавання знаків тексту, книжки на аудіоплівці/компакт-дисках, комп'ютерні програми для читання електронного тексту вголос.

Труднощі під час письма

- Можливість записувати лекції та обговорення в класі на аудіоносії.
- Надання короткого змісту в письмовій формі.
- Індивідуалізовані варіанти завдань, наприклад: зменшений обсяг роботи, розбивка на частини завдань, розрахованих на тривалий термін, додатковий час для завершення завдань, альтернативні завдання, можливість виконувати домашнє завдання під час перебування в школі.

- Можливість використовувати альтернативні способи збирання даних, наприклад: запис на диктофон, інтерв'ю, вміщення даних в таблиці тощо.
- Допущення певної кількості можливих помилок у письмових завданнях.
- Більше часу для виконання завдань, контрольних тощо.
- Можливість записувати виконане завдання іншим учнем (асистентом учителя) або використовувати диктофони для відповідей.
- Можливість зарахування відповіді, що складається з ключових слів, а не повних речень.
- Допоміжні технічні засоби, наприклад: текстові редактори, програми перевірки орфографії та граматичних помилок, програми перетворення тексту на мову.

Труднощі із запам'ятовуванням

- Письмові схеми.
- Інструкції в письмовій формі, наприклад: на дошці, на робочих аркушах, переписане іншими учнями (асистентом учителя) в зошит для запису завдань.
- Спеціальна процедура (порядок дій) для здачі виконаних завдань.
- Надання завчасно переліку контрольних запитань для довгих і детальних завдань.
- Зачитування стандартних інструкцій щодо виконання завдань кілька разів перед початком іспиту (контрольної тощо).
- Можливість спиратися на допоміжні матеріали для надання відповіді, наприклад: арифметичні таблиці, словники, калькулятори, текстові редактори, програми перевірки орфографії та граматичних помилок

Труднощі з концентрацією уваги.

- Розміщення учня біля вчителя, обличчям до вчителя, перед класом, між двома учнями, які добре вміють зосереджуватися, подалі від чинників, що відвертають увагу.
- Додатковий/особистий робочий простір, наприклад: тихе місце для навчання, додатковий стілець чи парта, місце для короткої перерви, кабінки для занять.
- Можливість рухатися по класу під час уроку.
- Можливість записувати лекції та обговорення в класі на аудіоносії.

- Указівки в письмовій формі (на дошці, на робочих аркушах, переписане іншими учнями в зошит для запису завдань).
- Установлення часових меж для виконання певних завдань.
- Більше часу для виконання тестів і завдань.
- Додатковий час для роботи над завданням.
- Розподіл завдання на кілька коротких частин і виконання їх учнем через деякий час.
- Перерви під час тестування.
- Позначки на робочому місці, що допомагають учням зберігати позу за партою та краще зосереджуватися.
- Тиша та відсутність відволікаючих чинників у приміщенні.
- Можливість носити пристрій для приглушення відволікаючих звуків (наприклад, вкладки для вух).
- Надання завчасно контрольних запитань для довгих і детальних завдань.
- Спеціальна процедура (порядок дій) для здачі виконаних завдань.

Труднощі з моторикою.

- Допоміжні або адаптивні пристрої, наприклад: дошка з нахилом/настільний підставки для демонстрації письмової роботи/читання, олівець/ручка, відповідно адаптованого розміру та зручна для тримання, альтернативна клавіатура, портативний текстовий редактор.
- Реалістичні вимоги до акуратності.
- Зменшення потреби переписувати з книжки чи дошки (заміна на копії нотаток, ксерокопія нотаток однокласників тощо).
- Більше часу для виконання завдань і контрольних.
- Зміна розміру, форми або розташування місця для відповідей.
- Можливість надавати відповіді, що складаються з ключових слів, а не повних речень.
- Можливість не писати відповіді, а друкувати їх чи відповідати усно.

КОМУНІКАТИВНІ КАРТКИ

ЗРАЗКИ ДОКУМЕНТІВ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ

ІПР. Основний документ (річний план роботи асистента вчителя)– індивідуальна програма розвитку, яку пишуть на кожну дитину з ООП індивідуально впродовж 2-х тижнів від початку навчання («Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу», наказ МОН від 08.06.2018, №609). Асистент вчителя разом з вчителем класу оцінює рівень досягнення кінцевих цілей навчання, передбачених ІПР.

Зведена таблиця (розклад уроків / вид діяльності). Оскільки допомога асистента вчителя може бути необхідна не на всіх уроках, у зведеній таблиці (розкладу та видів діяльності) можна відзначати, на яких саме уроках асистент вчителя має активно працювати в класі, а на яких може займатись адаптацією матеріалів та заповненням необхідних документів.

День тижня	Уроки	Вид діяльності
Понеділок	1. Навчання грамоти (Читання)	Робота в класі
	2. Фізкультура	Робота над матеріалами
	3. Математика	Робота в класі
	4. Навчання грамоти (Письмо)	Робота в класі
	5. Я досліджую світ	Робота над документацією

Графік роботи асистента вчителя (залежно від робочого навантаження). На кожен інклюзивний клас виділяється ставка асистента вчителя в розмірі 25 годин на тиждень. Цю ставку можуть між собою ділити два асистенти вчителя, відповідно по 12,5 годин на тиждень. У такому випадку буде зручно вести графік роботи асистентів вчителів.

Журнал спостереження. Одними з основних функцій асистента учителя є:

- спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб;
- оцінка (спільно з вчителем) рівня досягнення кінцевих цілей навчання, передбачених ІПР.

Для збору цієї інформації доречно вести журнал спостереження.

Приклад журналу спостереження

Журнал спостереження

Півріччя _____

Клас _____

Ім'я учня _____

Дата	Тема уроку	Академічні навички	Поведінка	Кількість відповідей за урок

Портфоліо дитини – папка з роботами дитини (малюнки, аплікації, робочі зошити, роботи на роздруківках). Усі матеріали, які допоможуть визначити прогрес дитини в освоєнні навичок наприкінці певного періоду (півріччя або навчального року).

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА СПІЛКУВАННЯ З ДИТИНОЮ, ЯКА МАЄ ОСОБЛИВІ ОСВІТНІ ПОТРЕБИ:

- ❖ Розмовляючи з дитиною, яка має труднощі у спілкуванні, слухайте її уважно. Будьте терплячими, зачекайте, доки вона сама закінчить фразу, сформулює думку. Якщо Ви не зрозуміли, що говорить дитина, обов'язково перепитайте, уточніть, що вона мала на увазі.
- ❖ Звертаючись до дитини з порушеннями зору, завжди називайте себе та звертайтеся до неї на ім'я.
- ❖ Якщо дитина погано бачить, важливо коротко описувати місце, де ви знаходитесь і попереджати про перешкоди (сходи, двері, інші предмети). Пересувайтесь з нею в помірному темпі, не робіть різких рухів.
- ❖ Якщо дитина відвертається чи не відповідає, можливо їй потрібен час. Почекайте трохи, а потім спробуйте привернути її увагу (наприклад, торкніться її плеча).
- ❖ Говоріть з дитиною чітко, в нормальному темпі, простими словами.
- ❖ Якщо це необхідно дитині, повторюйте слово (фразу) кілька разів.
- ❖ Спілкуючись з дитиною, не використовуйте занадто довгі речення.
- ❖ Розмовляючи з дитиною, розташуйтеся так, щоб ваші очі були на рівні з обличчям дитини, на зручній для неї відстані.
- ❖ Не перевантажуйте дитину, вживаючи в розмові надто багато незнайомих для неї слів. Під час спілкування, звертайте увагу дитини на вашу артикуляцію.
- ❖ Розмовляючи з дитиною, налаштуйтеся на її темп, аби вона встигала сприйняти інформацію від вас, обміркувати її та дати відповідь.
- ❖ Якщо Вам необхідно дати дитині підказку, витримайте паузу в 5-7 секунд, і якщо дитина не відповідає, допоможіть їй.
- ❖ Якщо у дитини спостерігаються труднощі в розумінні мовлення, супроводжуйте ваше мовлення зрозумілими для дитини жестами, використовуйте візуальні підказки (малюнки, фото, предмети).

- ❖ Аби привернути увагу дитини, яка погано чує, помахайте їй рукою чи торкніться її руки.
- ❖ Не кваптесь вгадувати бажання дитини, давайте їй можливість висловитися про них будь-яким способом.
- ❖ Запитуючи дитину, завжди слід пам'ятати, в який спосіб вона Вам може відповісти (поглядом, рухом, жестом, звуками, словами тощо).
- ❖ Аби швидше налагодити спілкування, звертайте увагу і коментуйте все, що робить дитина. Так вона розумітиме, що її бачать та розуміють.
- ❖ Якщо Ви помітили, що дитина відволікається на якийсь предмет (іграшку), розкажіть про нього, дайте дитині його потримати тощо.
- ❖ Якщо Ви говорите дитині «ні», обов'язково потрібно пояснити «чому?».
- ❖ Зважайте на те, що дитина може стомлюватись дуже швидко. В таких ситуаціях вона може поводитись неконтрольовано і емоційно. Дитина може відсторонитись (відійти від вас, відвернутись, прилягти), або ж навпаки, може бути надто активною (бігати, розкидати іграшки, кричати чи плакати). В такі моменти важливо сказати дитині «ти втомився», визначаючи словами такий її стан. Поступово дитина навчиться розуміти, що таке – втомлюватись, і зможе впоратись із цим станом чи повідомити про нього.
- ❖ Про свої бажання дитина часто сповіщає своєю поведінкою. Коли її не розуміють, дитина може тупати ногами, кричати, відвертатися, битися, втікати в іншу кімнату тощо. Намагайтеся зрозуміти, що саме відбувається з дитиною. Можливо вона втомилась, або не зрозуміла правил Вашої гри (завдання), чи хоче їсти (пити).
- ❖ Ставтеся з повагою до дитини, будьте відкритими та привітними, спілкуйтесь на рівних.

Укладачі:
Неля РУДНИЦЬКА
Інна КОНОВАЛЬЧУК
Тетяна ШАНСКОВА

Методичні матеріали
до навчальної практики з організації інклюзивного навчання
у початкових класах
для здобувачів вищої освіти
Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка
Спеціальність 013 Початкова освіта

Видавництво Житомирського державного університету
імені Івана Франка
10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ЖТ № 10 від 07.12.2004 р.
електронна пошта (E-mail): zu@zu.edu.ua